

Kartläggning av varför så få elever når målen i Haninge kommuns skolor

Förord

Denna rapport från Barn- och utbildningsförvaltningen i Haninge ger en mycket självkritisk bild av läget i kommunens skolor. Kvaliteten i verksamheten är inte alltid den bästa, vilket bland annat visat sig i betygsresultaten för Haninges grundskolor, i Lärarförbundets och BRIS kommunrankningar.

Syftet med granskningen har inte varit att hitta syndabockar. Orsaker till att läget är som det är går att finna på alla ansvarsnivåer i skolsystemet. Syftet är i stället att hitta brister som vi kan rätta till för att få en bättre måluppfyllelse för Haninges elever.

I detta skede har vi valt att begränsa oss till en analys av läget. Denna analys kombineras med dialoger runt om i kommunen som är öppna för allmänheten, i första hand föräldrar. Det är först efter det att vi diskuterat igenom läget och orsakerna till det, som vi kommer att föreslå åtgärder.

Kartläggningen har genomförts av Eva Andersson och Jonatan Block på Barn- och utbildningsförvaltningens utvecklingsenhet.

Haninge april 2005

Mats Öhlin
Förvaltningschef
Barn- och utbildningsförvaltningen

Innehållsförteckning

Sammanfattning	4
Inledning	5
Bakgrund	5
Uppdrag	5
Syfte	5
Avgränsningar, Inriktning, Metod	5
Kartläggningens utgångspunkter	6
Nationella styrdokument	6
Kommunala styrdokument	8
Resultat	9
Engagerade vuxna i skolan som skapat förtroendefulla relationer och haft höga förväntningar i kombination med rimliga krav	9
Anpassning av arbetssätt efter elevernas förutsättningar och behov	10
Elevernas engagemang och vilja	10
Föräldrarnas engagemang och vilja att stödja elevernas studier	11
Kommentarer	11
Slutsatser	13

Sammanfattning

Chefen för barn- och utbildningsförvaltningen har fått i uppdrag av kommunstyrelsen att under våren 2005 utarbeta en strategi för att förbättra elevernas kunskapsresultat på grundskolan. Denna strategi utgår bland annat från en kartläggning som utvecklingsenheten på barn- och utbildningsförvaltningen har fått i uppdrag att göra. Kartläggningen syftar till att ge en bild av hur verksamheterna för barn från 1-19 år fungerar.

Kartläggningen har genomförts i form av observationer och intervjuer. Totalt elva enheter har ingått och det har genomförts ca 35 observationer i förskolegrupper/klasser och ca 45 intervjuer med barn/elever, föräldrar, lärare och ledningspersonal. Arbetet har genomförts under februari-mars 2005.

Kartläggningen har utgått ifrån forskning kring framgångsrika skolor. I Skolverkets rapport 202 "Utan fullständiga betyg" har man analyserat varför elever går ut ur skolan utan fullständiga betyg. Men Skolverket lyfter också fram ett antal faktorer som avsevärt kan förbättra elevernas måluppfyllelse och få fullständiga betyg. Dessa faktorer handlar uteslutande om saker som lärarna kan direkt eller indirekt påverka med sitt förhållningssätt. De är alltså oberoende av ekonomi, lokaler och styrdokument. Faktorerna som Skolverket lyfter fram är:

- Engagerade vuxna i skolan som skapat förtroendefulla relationer och haft höga förväntningar i kombination med rimliga krav
- Anpassning av arbetssätt efter elevernas förutsättningar och behov
- Elevernas engagemang och vilja
- Föräldrarnas engagemang och vilja att stödja elevernas studier

Utifrån genomförda observationer och intervjuer kan man konstatera att traditionen styr mer än nationella styrdokument (läroplaner och kursplaner) och kommunala styrdokument (skolplanen). Skillnaderna inom en enhet är större än skillnaderna mellan olika enheter. Eftersom variationerna är så stora saknas kontinuitet i lärandet.

Verksamhetens uppdrag är inte tydliga för personalen inom hela förvaltningen på alla plan. Pedagogiska diskussioner, såväl informella som formella, saknas.

Förvaltningens och skollidningens uppföljningssystem är otillräckliga. Det förs inga strategiska utvecklingsdialoger kring förväntningar och resultat.

Förväntningarna på eleverna är sällan kopplade till målen i läroplaner och kursplaner. Arbetet med betygskriterier och kunskapsbedömning är eftersatt.

Föräldrarna ges liten möjlighet att stödja sina barns kunskapsutveckling. Samarbetet mellan hem och förskola/skola är inriktat på hur det har gått för barnet/eleven i verksamheten i stället för att vara framåtsyftande.

De goda exempel som finns är alltför isolerade och har små möjligheter att spridas.

Inledning

Bakgrund

Kommunstyrelsen och barn- och utbildningsnämnden har uttryckt en oro över Haninges låga betygsresultat i grundskolan. Därför behöver större fokus läggas på skolans kunskapsmål med avsikt att förbättra elevernas resultat.

Uppdrag

Kommunstyrelsen har givit förvaltningschefen i uppdrag att under våren utarbeta en strategi som ska mynna ut i åtgärder inför höstterminen 2005. Strategin utgår ifrån en kartläggning som utvecklingsenheten på barn- och utbildningsförvaltningen kommer att genomföra under februari - mars 2005. Kartläggningen omfattar alla verksamheter för barn mellan 1-19 år, förutom barn i särskolan. Därför kommer förskolor, grundskolor och gymnasieskolor ingå ifrån olika områden.

Syfte

Syftet är att kartläggningen ska ge en bild av de olika verksamheterna. Utifrån det oidentifierade materialet kommer generella slutsatser dras och dessa ska ligga till grund i arbetet med att ta fram en strategi.

Avgränsningar, Inriktning, Metod

Som en del i analysfasen kommer ett antal enheter inom de tre områdena samt gymnasiet att kartläggas. Totalt elva enheter berörs av kartläggningen.

På varje utvald enhet genomförs under en dag observationer i samma barn/elevgrupp och intervjuer kommer att genomföras enligt följande:

- Förskolan: Intervjuer med föräldrarepresentanter, personalen i arbetslaget, ledningen
- Grundskolan: Intervjuer med elevrepresentanter, föräldrarepresentanter, arbetslaget, ledning
- Gymnasiet: Intervjuer med elevrepresentanter, arbetslaget, ledning

Kartläggningens utgångspunkter

Vad som bestämmer elevers studieresultat samt sociala och individuella anpassning i skolan har utgjort en av huvudfrågorna inom pedagogisk forskning. Sedan 70-talet har undersökningar genomförts och kunnat påvisa att en av de viktigaste förklaringarna till skillnader och anpassning är det pedagogiska och sociala klimatet. Detta berör skolledningens och lärarens förväntningar, normer och uppfattningar om skolans syfte, möjligheter och begränsningar samt de handlingsmönster som följer av dessa gentemot elever, kolleger och föräldrar.

I Skolverkets rapport 202 ”Utan fullständiga betyg” har man analyserat varför elever går ut ur skolan utan fullständiga betyg. Men Skolverket lyfter också fram ett antal faktorer som kan avsevärt förbättra elevernas måluppfyllelse och få fullständiga betyg. Dessa faktorer handlar uteslutande om saker som lärarna kan direkt eller indirekt påverka med sitt förhållningssätt. De är alltså oberoende av ekonomi, lokaler och styrdokument. Faktorerna som Skolverket lyfter fram är:

- Engagerade vuxna i skolan som skapat förtroendefulla relationer och haft höga förväntningar i kombination med rimliga krav
- Anpassning av arbetssätt efter elevernas förutsättningar och behov
- Elevernas engagemang och vilja
- Föräldrarnas engagemang och vilja att stödja elevernas studier

Dessa fyra punkter har varit utgångspunkter för kartläggningen.

Nationella styrdokument

Förskolan och skolan styrs av nationella styrdokument såsom skollag, förordningar och läroplaner. Skollagen innehåller grundläggande bestämmelser om utbildning inom alla skolformer. Lagen innehåller övergripande mål och riktlinjer för hur skolans verksamhet ska utformas. Läroplanerna ska tillsammans med skollagen styra skolans verksamhet. Regeringen fastställer läroplaner för förskolan (Lpfö 98), det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94) och för de frivilliga skolformerna (Lpf 94).

Avsikten i de tre läroplanerna är att verksamheterna ska länka i varandra utifrån en gemensam syn på kunskap, utveckling och lärande.

Läroplan för förskolan (Lpfö 98)

Förskolan ska erbjuda en god pedagogisk verksamhet där omsorg, fostran och lärande bildar en enhet. Kvaliteten på den pedagogiska verksamheten avgör måluppfyllelsen. Förskolan har till uppdrag att lägga grunden för ett livslångt lärande. Verksamheten ska vara rolig, trygg och lärorik för alla barn som deltar. Nedan följer några av förskolans (15) strävansmål.

Förskolan ska sträva efter att varje barn:

- Utvecklar ett rikt och nyanserat talspråk och sin förmåga att kommunicera med andra och att uttrycka tankar,

- Utvecklar sitt ord - och sitt begrepps-förråd och sin förmåga att leka med ord, sitt intresse för skriftspråk och för förståelsen av symboler samt deras kommunikativa funktioner,
- Utvecklar sin förmåga att upptäcka och använda matematik i meningsfulla sammanhang
- Utvecklar sin förståelse för grundläggande egenskaper i begreppen tal, mätning och form samt sin förmåga att orientera sig i tid och rum

Av riktlinjerna framgår bland annat att arbetslaget ska ansvara för att arbetet i barngruppen genomförs så att barnen:

- Upplever att det är roligt att lära sig nya saker
- Får stöd och stimulans i sin språk- och kommunikationsutveckling
- Stimulera barns nyfikenhet och begynnande förståelse av skriftspråk och matematik

Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet (Lpo 94)

Skolans uppdrag är att främja lärandet där individen stimuleras att inhämta kunskaper. I skolan mäts måluppfyllelsen utifrån elevernas resultat

Skolan ska bland annat sträva efter att varje elev:

- Utvecklar nyfikenhet och lust att lära
- Utvecklar ett rikt och nyanserat språk samt förstår betydelsen av att vårda sitt språk
- Tillägnar sig goda kunskaper inom skolans ämnen och ämnesområden, för att bilda sig och få beredskap för livet

Exempel på mål att uppnå i skolan är att skolan ansvarar för att varje elev efter genomgången grundskola:

- Behärskar det svenska språket och kan lyssna och läsa aktivt och uttrycka idéer och tankar i tal och skrift
- Behärskar grundläggande matematiskt tänkande och kan tillämpa det i vardagslivet

Av riktlinjerna framgår bland annat att läraren ska organisera och genomföra arbetet så att eleven:

- Utvecklas efter sina förutsättningar och samtidigt stimuleras att använda och utveckla hela sin förmåga
- Upplever att kunskap är meningsfull och att den egna kunskapsutvecklingen går framåt
- Får stöd i sin språk- och kommunikationsutveckling

Läroplan för de frivilliga skolformerna (Lpf 94)

Huvuduppgiften för de frivilliga skolformerna är att förmedla kunskaper och skapa förutsättningar för att eleverna ska tillägna sig och utveckla kunskaperna.

Gymnasieskolan ska med den obligatoriska grundskolan som grund fördjupa och utveckla elevernas kunskaper som förberedelse för yrkesverksamhet och studier vid

universitet och högskolor m.m. och som förberedelse för vuxenlivet som samhällsmedborgare och ansvariga för sina egna liv.

Gymnasieskolan ska bland annat sträva efter att varje elev:

- Tillägnar sig goda kunskaper i de kurser som ingår i elevens studieprogram

Exempel på mål att uppnå i gymnasieskolan är att skolan ansvarar för att varje elev som slutfört ett program inom gymnasieskolan

- Kan uttrycka sig i tal och skrift så väl att elevens språk fungerar i samhälls-, yrkes- och vardagslivet och för fortsatta studier
- Kan formulera, analysera och lösa matematiska problem av betydelse för yrkes- och vardagsliv

Av riktlinjerna framgår bland annat att läraren ska organisera och genomföra arbetet så att eleven:

- Utvecklas efter sina egna förutsättningar och samtidigt stimuleras att använda och utveckla hela sin förmåga
- Upplever att kunskap är meningsfull och att den egna kunskapsutvecklingen går framåt
- Får stöd i sin språk- och kommunikationsutveckling

Kommunala styrdokument

I alla kommuner ska det finnas en skolplan som visar hur skolväsendet ska gestaltas och utvecklas. Av skolplanen ska särskilt framgå de åtgärder som kommunen avser vidta för att uppnå de nationella målen.

Samtliga huvudmän är skyldiga att årligen upprätta kvalitetsredovisningar som ett led i den kontinuerliga uppföljningen och utvärderingen av skolplanen.

Haninge Kommuns skolplan

Barn- och utbildningsnämnden i Haninge kommun har under våren 2005 beslutat att fokus ska läggas på skolplanens mål om lärande. De andra punkterna i skolplanen ska ses som stödprocesser i arbetet med att uppnå bättre resultat. Uppföljningen av skolplanen och det kommande arbetet med kvalitetsutveckling ska därmed ske utifrån förbättrat resultat i kunskapsmålen.

Resultat

Under denna rubrik redovisas resultatet av genomförda observationer, intervjuer samt till viss del resultat av skolplaneenkäten och skolledarenkäten 2005 utifrån kartläggningens utgångspunkter.

Engagerade vuxna i skolan som skapat förtroendefulla relationer och haft höga förväntningar i kombination med rimliga krav

Observationer

Iakttagelserna från observationerna kan utifrån ovanstående rubrik sammanfattas i följande:

- Lektioner har startat i tid
- Relationerna mellan lärare och elever är goda
- Få tillfällen förekommer där elever inte blir uppmärksammade
- Stor variation i förväntningar råder, alltifrån inga förväntningar alls till höga förväntningar
- Kraven har mestadels gått ut på att eleverna ska utföra den uppgift de är satta att utföra.
- Väldigt sällan är kraven satta i förhållande till kunskapsmålen i läroplanerna och kursplanerna
- Betygskriterier delas ibland ut, men följer långt ifrån alltid kursplanernas mål och är ibland direkt felaktiga
- Vid något tillfälle ligger förväntningar inte på G-nivån utan VG-nivån

Intervjuer

Av intervjuerna framkommer följande synpunkter

- Elever och föräldrar inom de olika verksamheterna är i hög grad nöjda med lärarna som vuxna.
- De flesta lärare tror att alla elever klarar av att nå målen under gynnsamma omständigheter. Det är dock oklart hur detta ska åstadkommas.
- Åsikter om mindre grupper och större behov av handledning har framkommit på frågan om hur måluppfyllelsen kan förbättras.
- Eleverna tycker oftast att lärarna är bra vuxna, men långt ifrån alltid goda förebilder.
- Kraven från de vuxna är att barnen ska klara av den uppgift de är satta att utföra..
- Mycket sällan vet elever, föräldrar och lärare vilka kunskapsmål som gäller.
- Det är inte alltid de kriterier som har delats ut som gäller.

Andra undersökningar

Skolplaneenkätens resultat 2005 visar en förbättrad bild kring arbetet med mål än föregående år. Resultatet från skolledarenkäten visar att skolledarna också har den uppfattningen att arbetet med mål fungerar bra.

Anpassning av arbetssätt efter elevernas förutsättningar och behov

Observationer

Iakttagelserna från observationerna kan utifrån ovanstående rubrik sammanfattas i följande:

- Vid några få tillfällen anpassade läraren undervisningen efter elevernas förutsättningar.
- ”Egna arbetet” är den klart dominerande arbetsformen och består mestadels av reproduktion eller helt läromedelsstyrkt arbete.
- Vissa barn/elever ges inte verktyg för att klara av det egna arbetet. Uppföljningen av elevernas kunskapsnivå/utveckling varierar. Individuella utvecklingsplanen används inte för att anpassa arbetssättet.
- Man anpassar heller inte undervisningen efter olika elevers behov eller lärstilar i någon högre utsträckning. Det är vanligare att alla barn ska utföra samma uppgift inom samma tid.

Intervjuer

Av intervjuerna framkommer följande synpunkter

- Eleverna tycker i liten utsträckning att lärarna anpassar undervisningen efter deras förutsättningar och behov.
- Lärarna har liten uppfattning om hur de ska göra för att anpassa undervisningen efter elevernas förutsättningar och behov
- Specialpedagogerna undervisar eleverna individuellt
- Specialpedagogerna handleder lärarna/personalen i mycket ringa omfattning
- Mycket få pedagogiska diskussioner tycks förekomma kring hur man kan vidga undervisningen under en lektion och förklara en sak på flera sätt för att på så sätt anpassa undervisningen till barnens förutsättningar och behov.
- Brist på handledning förekommer för personalen.

Andra undersökningar

Skolplaneenkäten visar att eleverna inte är nöjda med variationen av arbetssätt.

Elevernas engagemang och vilja

Observationer

Iakttagelserna från observationerna kan utifrån ovanstående rubrik sammanfattas i följande:

- Elevernas engagemang varierar tydligt mellan vilken lärare man möter, men är inte beroende av vilket ämne som berörs.
- Variationen mellan olika lärare och arbetslag i förskolan är större än variationen inom en enhet.
- Den viktigaste faktorn tycks vara huruvida lärarna har något intressant och viktigt att förmedla och är engagerade i sitt ämne/undervisning/verksamhet.

- Vi har sett lite av strukturerade uppmuntrans- och belöningsystem kopplade till det resultat eleverna uppnår.
- Vid vissa tillfällen i verksamheten bryts positiva processer så ofta att barnens/elevernas engagemang aldrig hinner få fart.

Intervju

Av intervjuerna framkommer följande synpunkter

- Eleverna upplever stor variationen i sitt engagemang mellan olika lektioner som leds av olika lärare.
- Lärarna ser bara eleverna utifrån sina lektioner, man pratar inte med varandra om hur olika sorters undervisning och förhållningssätt påverkar elevernas engagemang.

Föräldrarnas engagemang och vilja att stödja elevernas studier

Observationer

Inga föräldrar deltog i verksamheterna vid observationstillfällena.

Intervju

Av intervjuerna framkommer följande synpunkter

- Föräldrarna får i ringa omfattning information om betydelsen av att de stödjer barnens utveckling/skolarbete
- Föräldrarna får i mycket liten omfattning konkreta tips om hur de kan stödja barnets kunskapsutveckling. Det enda som framkommit är att föräldrarna kan stödja sina barns utveckling genom att läsa med barnen.
- Föräldrarna får information om barnen missköter sig
- Föräldrarna blir uppmanade att prata med barnen om de missköter sig.
- Verksamheterna bjuder in till utvecklingssamtal i varierad omfattning en till två gånger per år
- Utvecklingssamtalen är nästan alltid inriktade på hur det går i stället för hur man tillsammans kan stödja barnens lärande.
- Vid behov upprättas åtgärdsprogram
- Det brister i efterlevnad och uppföljning av åtgärdsprogrammen

Andra undersökningar

Skolplaneenkäten visar att föräldrarna har liten om kännedom barnens mål och liten delaktighet.

Kommentarer

Vad gäller engagerade vuxna som skapat förtroendefulla relationer och haft höga förväntningar i kombination med rimliga krav kunde konstateras att de flesta lärare har ett engagemang i sitt yrke. Variationen i engagemanget är emellertid stor. Vissa lärare brinner för innehållet i sin verksamhet och vill förmedla detta engagemang till eleverna. I dessa lärandesituationer är det aldrig problem med arbetsro. De lärare som däremot lägger ned sitt engagemang i att först skapa arbetsro möter stora problem i såväl arbetsmiljö som engagemang i innehållet. Vi kan också se tendenser att de lärare som,

enligt vår mening, är utmärkta pedagoger och utmanar alla barn utifrån sina förutsättningar inte alltid har en hög status bland sina kollegor. En förklaring till detta tror vi är att skolledningen i väldigt begränsad omfattning gör regelbundna observationer i verksamheten. Detta visar sig också i att alla lärare/pedagoger vi intervjuat efterfrågar ökat utrymme för pedagogiska diskussioner med såväl ledning som kollegor.

Det tycks i stort sett råda förtroendefulla relationer i alla verksamheter vi har besökt. Denna bild förstärks av skolplaneenkäten och andra undersökningar som har gjorts. Vi har dock observerat tillfällen då relationerna har varit dåliga och elever har kränkts, antingen av läraren eller av situationen som skapats av läraren.

Vad gäller krav, bedömning, betygskriterier och betygssättning råder stora variationer. Det finns ingen tydlighet i hur betyg sätts eller hur eleverna bedöms. Vi har sett många elever som har fått uppmaningen att jobba hårdare och som är besjälade av detta. Problemet är att de inte vet vad de ska lära sig och hur det ska gå till. Lärarna har satt krav utan att ge verktyg.

Anpassning av arbetssätt efter elevernas förutsättningar och behov varierar. Största delen av undervisningen i grundskolan har skett via eget arbete. Ålder eller gruppstorlek tycks sakna betydelse. Anpassning av arbetssätt fungerar när läraren hittar en mängd olika sätt att förklara eller behandla ett område med en undervisning som möter varje barn/elev där det befinner sig i sin kunskapsutveckling.

Barnens/elevernas engagemang och vilja varierar utifrån arbetslag/lärare och den verksamhet/undervisning som bedrivs. Lärarna har större betydelse för gruppens inre liv än gruppens sammansättning. En klass/avdelning byter skepnad utifrån vilken lärare som har ansvar för klassen/gruppen. Ingen av dessa faktorer förklaras i barngruppens/klassens sammansättning, det är lärarnas förhållningssätt och kompetens som avgör. Vi kan se att arbetslagsorganisationen ofta inte fungerar som den pedagogiska arena som är tanken bakom arbetslagen, vilket får till följd att lärarna i ringa omfattning kan utveckla sitt arbete tillsammans. Speciellt allvarligt är det att man samtidigt har tagit bort mycket samarbete kring ämnena i de högre årskurserna. Det finns dock lysande undantag.

En skillnad mellan gymnasiet och grundskolan är att gymnasieelevernas engagemang stärks genom att lärarna kopplar undervisningen till kommande studier och yrkesliv. Detta verkar ske ytterst marginellt i grundskolan, något som stöds av tidigare utvärderingar.

Föräldrarnas är engagerade och vill stödja elevernas studier. Föräldrarna får mycket begränsad information om betydelsen av att de stödjer sina barns kunskapsutveckling. De får i allmänhet ej heller någon information om hur de kan stödja sina barns kunskapsutveckling.

Slutsatser

Utifrån genomförda observationer och intervjuer kan man konstatera att traditionen styr mer än nationella styrdokument (läroplaner och kursplaner) och kommunala styrdokument (skolplanen). Skillnaderna inom en enhet är större än skillnaderna mellan olika enheter. Eftersom variationerna är så stora saknas kontinuitet i lärandet.

Verksamhetens uppdrag är inte tydliga för personalen inom hela förvaltningen på alla plan. Pedagogiska diskussioner, såväl informella som formella, saknas.

Förvaltningens och skolledningens uppföljningssystem är otillräckliga. Det förs inga strategiska utvecklingsdialoger kring förväntningar och resultat.

Förväntningarna på eleverna är sällan kopplade till målen i läroplaner och kursplaner. Arbetet med betygskriterier och kunskapsbedömning är eftersatt.

Föräldrarna ges liten möjlighet att stödja sina barns kunskapsutveckling. Samarbetet mellan hem och förskola/skola är inriktat på hur det har gått för barnet/eleven i verksamheten i stället för att vara framåtsyftande.

De goda exempel som finns är alltför isolerade och har små möjligheter att spridas.

